

UN EDIFICIU AL MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI : CASA DIN STRADA MAX VEXLER

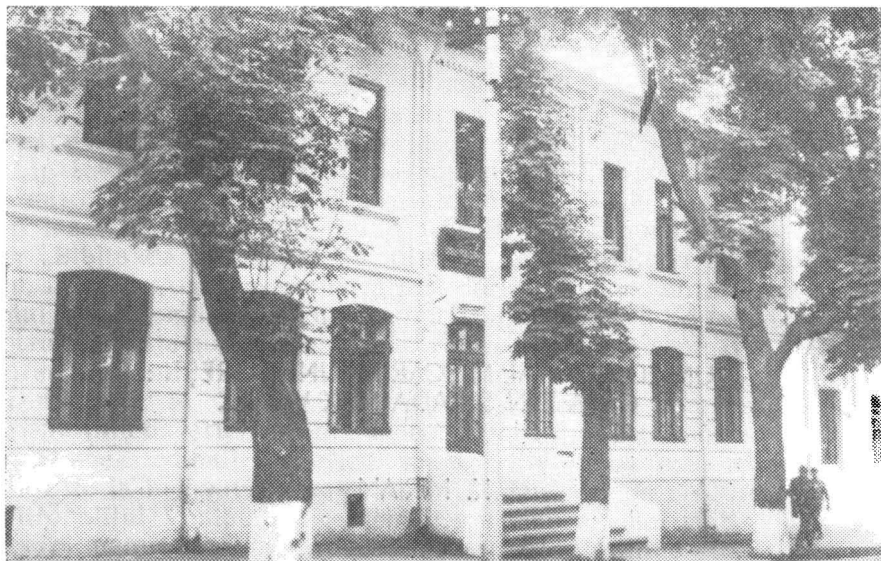
K. MIRIAM

Orașul Iași, vechi centru cultural și științific al țării a înscris de-a lungul istoriei sale o bogată și frumoasă tradiție revoluționară. Chiar de la începuturile dezvoltării mișcării muncitorești și socialiste din România, Iașul a devenit foarte apreciat pentru aportul deosebit pe care îl aducea la răspîndirea ideilor înaintate ale epocii. Crearea P.C.R., continuator al celor mai bune idealuri de libertate și progres ale poporului român, a ridicat la un nivel calitativ superior lupta maselor muncitoare din România împotriva regimului burghezo-moșieresc.

Generația actuală, generația României socialiste vede în istoria luptei clasei muncitoare din patria noastră, un nesecat izvor de patriotism, flacăra mereu vie a devotamentului nemărginit pus în serviciul poporului român și a idealurilor sale înaintate.

În dorința de a face cunoscute cele mai importante locuri legate nemijlocit de istoria luptei revoluționare și democratice a Iașului, prezentăm în rîndurile care urmează casa din strada Max Vexler nr. 77, care ocupă (după cum vom vedea în continuare) un loc însemnat în minunatele tradiții ale orașului nostru.

Începînd cu anul 1912 mișcarea muncitorească din Iași a căpătat un sediu permanent și acest fapt s-a dovedit deosebit de important pentru dezvoltarea ulterioară a mișcării. În acest an Max Vexler a închiriat două camere din imobilul situat în Strada Locot. Colonel Langa nr. 7 de la Episcopia Catolică a cărei proprietate era. Destinația inițială dată clădirii a constituit-o desfășurarea activității unor sindicate muncitorești ca și cele ale funcționarilor din bănci, birouri și magazine pe care Max Vexler dorea să le unifice într-o organizație sindicală puternică².

Clădire în care a funcționat Sediul Comisiei locale a sindicatelor din Iași.

Din acest imobil — menționează academicianul Petre Constantinescu-Iași — „pornea peste Prut literatură ilegală în limbile rusă, poloneză, venită din Elveția, alte ori tipărită chiar la Iași. De aici s-a ținut mulți ani legătura cu cercurile revoluționare ruse”³.

În această casă au fost puse chiar de la începutul secolului nostru bazele reluării activității cercului de studii sociale care a avut o contribuție importantă la formarea unor elemente bine pregătite, devenite ulterior cadre de nădejde pentru mișcarea noastră muncitorească.

Cînd într-o seară din primăvara anului 1903, la ședințele cercului⁴ a venit pentru prima dată un elev de liceu în vîrstă de 17 ani, Otto Călin, care va deveni ulterior o remarcabilă figură a socialismului român, aici activau printre alții : M. Gh. Bujor, Max Vexler, I. Sion, doctor L. Ghelester, L. Gheller, Em. Socor, și un număr de muncitori, în special tipografi⁵.

În cadrul cercului de la Iași care a avut o contribuție importantă, mai ales pe plan teoretic, de răspîndire a ideilor socialismului științific și-a început Otto Călin ucenicia în cadrul mișcării socialiste căreia îi va rămîne devotat în tot cursul scurtei sale vieți.

Printre cei care au conferențiat deseori în cadrul cercului despre problemele de bază aflate în atenția mișcării noastre muncitorești amintim pe Max Vexler, Leonte Filipescu, P. Tcacenco, dr. L. Ghelester și alții⁶. La cercul de studii sociale și-a expus Max Vexler concepțiile sale privitoare la rolul și sarcinile sindicatelor precum și a

reportajelor lor cu partidul clasei muncitoare. El va dezvolta ulterior părerile sale în paginile „României muncitoare” și în alte publicații ale timpului⁷.

Într-una din conferințele susținute aici, Leonte Filipescu atrăgea atenția muncitorilor ca evenimentele să nu-i găsească nepregătiți. „Lupta cea mare — arăta el — va trebui să fie dusă pentru schimbarea orînduirii burgheze cu orînduirea socialistă. Viitorul ne dă speranțe mari și frumoase, prin transformarea societății de azi în societate socialistă”⁸.

Odată cu intrarea României în război, în anul 1916, localul din strada Langa a fost sigilat și activitatea muncitorimii ieșene interzisă.

Acestea au fost de fapt intențiile organelor represive dar realitatea se dovedea cu totul alta fiindcă mișcarea revoluționară nu putea fi lichidată prin asemenea măsuri brutale.

Din dosarul cu nr. 3129/1917 provenind de la Arhivele Statului din Iași, (fond Tribunalul Militar Iași) aflat acum la Arhiva C.C. al P.C.R., rezultă că în august 1917 comandamentul militar al orașului a arestat pe Al. Dobrogeanu-Gherea și făcînd o percheziție la sediul din strada Langa⁹ au fost ridicate o serie de materiale ale secțiunii din Iași a partidului socialist.

Pe aici au trecut, printre alții, în afară de numele amintite deja, militanți de frunte ai mișcării muncitorești din țara noastră ca C. Racovschi, Al. Nicolau, I. C. Frimu¹⁰ și alții.

După terminarea primului război mondial, procesul refacerii pe baze noi a mișcării muncitorești devine o coordonată principală a luptei proletariatului român. Iașul va fi mult timp pe primul plan al evenimentelor care se succedau vertiginos, iar acțiunile sale vor polariza atenția maselor muncitoare din întreaga Moldovă. În acești ani cînd masele muncitoare din România asaltau orînduirea capitalistă, elementele revoluționare au transformat casa din strada Langa într-un adevărat stat major de unde se organizau grevele și demonstrațiile proletariatului ieșean. Elementele revoluționare ale mișcării muncitorești din Iași mergeau din fabrică în fabrică și stăteau de vorbă cu muncitorii cu privire la lupta ce trebuia să înceapă. Militanții din fruntea mișcării luau parte la editarea și răspîndirea literaturii revoluționare în care erau analizate problemele pregătirii maselor muncitoare pentru ciocnirea cu statul burghez. Puternicul curent de stînga care anima muncitorimea ieșeană ca și cea din întreaga țară de altfel, făcea ca în permanență și pretutindeni să fie cu insistență cerută transformarea Partidului socialist în Partid comunist.

Acum în popularul sediu din strada Langa¹¹ a fost restabilit sediul organizației locale a P.S.R. și al „Tineretului Socialist”.

Dintre numeroasele destinații pe care le-a avut această casă, martor statornic al unei întregi epoci de dezvoltare a mișcării munci-

toarești revoluționare ieșene, s-au detașat în mod deosebit activitățile desfășurate aici pe linie sindicală și cele ale școlii socialiste din Iași.

În anii 1918—1919, casa din Langa a adăpostit activitatea Comisiei locale a sindicatelor care a avut o însemnătate deosebită în refacerea mișcării sindicale a maselor muncitoare după primul război mondial. Tot aici au avut loc adunări și ședințe de organizare a sindicatelor muncitorilor ceferiști, textiliști, tipografi ale celor din Industria alimentară, de la R.M.S. și altele. De același local sînt legate numeroasele acțiuni întreprinse de muncitorimea ieșeană în anii avîntului revoluționar de după primul război mondial. Printre alte adunări, aici a avut loc întrunirea din decembrie 1918 la care a participat și un delegat din partea muncitorilor tipografi din București, la care muncitorii ieșeni au hotărît în semn de solidarizare cu eroicul proletariat bucureștean să dea salariul lor pe o zi pentru ajutorarea familiilor celor uciși cu ocazia represiei de la 13 decembrie 1918 din Piața Teatrului Național din Capitală ¹².

Începînd cu primăvara anului 1919, odată cu dezvoltarea impetuoasă și cu intensificarea luptei proletariatului ieșean, sala din strada Colonel Langa a devenit neîncăpătoare pentru noile condiții de desfășurare ale mișcării muncitorești ieșene. Din aceste motive sediul Secției locale a Partidului socialist, organizația Tineretului socialist și o parte a sindicatelor s-a mutat în casa din strada Ghîca Vodă nr. 32 ¹³.

Revenind la casa din strada Langa, menționăm că în acest local s-au desfășurat majoritatea acțiunilor întreprinse de Comisia locală a Sindicatelor pentru apărarea drepturilor economice și politice ale membrilor lor din diferitele ramuri de activitate, iar după ilegalizarea P.C.R. din anul 1924, multe din acțiunile sale au fost îndeplinite prin intermediul membrilor de partid care activau în sindicate.

Școala socialistă din Iași, a cărei prodigioasă activitate este legată de sediul din strada Langa, a înscris o pagină frumoasă în istoria mișcării democratice ieșene, contribuind din plin la răspîndirea cunoștințelor cultural-științifice, la propagarea ideilor revoluționare în rîndul celor mai diverse categorii ale Iașului în anii care au urmat după primul război mondial. Fără a ne propune acum o tratare mai amănunțită a problemelor legate de istoricul școlii socialiste din Iași, nu putem să nu amintim totuși că ecoul acesteia a fost deosebit de puternic în epocă. Deschiderea școlii socialiste (sau mai corect spus redeschiderea ei) ¹⁴ s-a făcut pe data de 20 martie 1921 la sediul din strada Langa și în prezența a peste 400 de persoane cu care ocazie a fost sărbătorită și împlinirea a 50 de ani de la Comuna din Paris ¹⁵. Cu această ocazie au luat cuvîntul C. I. Parhon, care a prezidat adunarea, Constantin Vornicescu, Eugen Relgis directorul revistei „Umanitatea” și doctorul L. Ghelerter sosit de la București ¹⁶. Inițial cursurile se țineau de trei ori pe săptămînă printre primii profesori fiind C. I.

Parhon, F. Relgis, C. R. Ghiulea, Alex. Triandaf, Zoe Frunză, G. Spina și alții.

Din informațiile documentare de care dispunem și din mărturiile unor tovarăși ilegalisti rezultă că în decursul anilor au mai susținut cursuri și conferințe în cadrul școlii socialiste și a celei sindicale Ecaterina Arbore, Timotei Marin, Sandu Lieblight, Dr. Ghelerter, prof. P. Constantinescu-Iași, Dr. V. Mârza, L. Gheller, ș.a. Temele tratate în cadrul școlii erau alese din cele mai diverse domenii: literatură, istorie, medicină-populară, biologie, geografie, istoria culturii, istoria socialismului etc., etc.

De-a lungul anilor școala socialistă din Iași care a purtat numele lui Max Vexler¹⁷ și-a format un auditoriu constant compus din muncitori, studenți și diverse categorii de funcționari¹⁸. Printre temele predate cele legate de problemele sociale aveau o deosebită audiență ceea ce producea o vizibilă și continuă îngrijorare în rândurile autorităților¹⁹.

Școala socialistă a avut în principal menirea de a face educație ideologică și politică cursanților săi. Programul școlii a constituit o autentică revelație caracterizându-se printr-un spirit novator și modern, care ni-i relevă pe reprezentanții mișcării muncitorești și a celor atrași de idealul socialist și comunist ca pionieri în propagarea organizată a științelor sociale.

În concluzia acestor scurte considerațiuni privitoare la școala socialistă „Max Vexler” din Iași, subliniem că aceasta a avut un deosebit rol în formarea unor cadre cu un orizont politic și cultural-științific corespunzător. Școala socialistă a însemnat foarte mult pentru Iașul de după primul război mondial, prin personalitățile marcante care au activat în cadrul ei, prin atmosfera care domnea între profesori și cursanți, prin rezultatele obținute — toate laolaltă contribuind mult la popularizarea sediului din strada Langa.

În acest local s-au aflat de-a lungul anilor Comitetul de ajutorare a Rusiei „Maxim Gorki”²⁰, Comitetul de amnistie pentru deținuții politici, Școala sindicatelor²¹, Comitetul de autoapărare împotriva mișcării cuziste și legionare, Comitetul de acțiune pentru unitatea mișcării muncitorești etc., etc.

Casa din strada Langa evocă și alte nenumărate momente și episoade ale istoriei mișcării revoluționare ale orașului nostru. Aici au avut loc consfătuiri pe linia activității politice a Blocului Muncitoresc Tărănesc, cu desemnarea candidaților ce urmau să figureze în alegeri pe listele Blocului. Din acest loc se organizau echipe care colectau bani, alimente și alte ajutoare pentru deținuții politici. De altfel, în acest local a funcționat între anii 1929—1931 Comitetul din Iași al Ajutorului Muncitoresc Român — organizație legală condusă de P.C.R. — care avea menirea de a mobiliza masele muncitoare în sprijinul deținuților politici²².

Printre acțiunile frecvente pornite în acești ani din populara și cunoscuta clădire a străzii Langa amintim organizarea întrunirilor de protest împotriva organelor statului burghezo-moșieresc și a arestărilor, perchezițiilor și a altor măsuri represive îndreptate contra mișcării muncitorești, împotriva concedierilor delegaților din fabrici și ateliere, a confiscării ziarelor muncitorești²³ etc.

Apărarea intereselor de zi cu zi ale oamenilor muncii se făcea prin organizarea de delegații care impuneau patronilor capitaliști încheierea de contracte colective, respectarea revendicărilor obținute prin lupta necontenită a maselor muncitoare.

Nota dominantă a întregii activități desfășurate în casa din strada Langa nr. 7 o constituie lupta consecventă, hotărâtă dusă de elementele înaintate ale mișcării muncitorești din orașul Iași pentru triumful idealurilor înaintate ale clasei muncitoare și ale partidului său.

După luptele din ianuarie-februarie 1933, accentuându-se prigoana îndreptată împotriva P.C.R. și a organizațiilor sale, odată cu dizolvarea Comisiei locale a sindicatelor și a majorității sindicatelor muncitorești din întreaga țară, prin sentința Secției I-a a Curții de Apel Iași, localul din strada Langa a fost închis și sigilat. A fost astfel lichidată prin mijloace brutale, rodnică activitate desfășurată timp de decenii în acest sediu care simboliza unul din cele mai populare și prestigioase locuri ale Iașului revoluționar.

În anii socialismului a devenit o sarcină de onoare a noii noastre istoriografii de a scoate la lumină numeroase fapte și amintiri ale celor care au luptat și s-au sacrificat pentru triumful socialismului din patria noastră. Flacăra luminoasă a vieții și activității militanților revoluționari trebuie evocată în contextul general al perioadei istorice în care s-a afirmat personalitatea lor. Odată cu aceasta avem datoria de a reconstitui cu migală și pasiune locurile unde s-a desfășurat activitatea lor pusă în slujba unui scop măreț. Depistarea izvoarelor documentare care oferă date și fapte noi, culegerea amintirilor celor care au participat la eroica luptă dusă de partid în anii ilegalității, conjugarea tuturor eforturilor în acest important sector al muncii ideologice pe care-l reprezintă educația patriotică a tinerei generații, va contribui la o cât mai veridică prezentare a bogatei și glorioasei istorii a mișcării revoluționare și democratice din România.

În zilele noastre, clădirea din actuala stradă Max Vexler nr. 7, flancată de copacii care o străjuiesc și care îi dau un aspect deosebit de pitoresc, locul care amintește atâtea momente importante din tumultuoasa istorie a mișcării revoluționare și democratice a orașului nostru, este sediul Școlii comerciale profesionale. Placa memorială fixată pe clădire (chiar dacă se referă numai la o parte a activității desfășurate aici de-a lungul anilor)²⁴, are menirea să amintească generațiilor de azi, celor care trăim în România socialistă, lupta necurmată a înaintașilor noștri purtată timp de decenii împotriva regimului burghezo-moșieresc, pentru dreptate, libertate și o viață mai bună.

NOTE

¹ Intenția noastră este ca începutul pe care îl facem acum la această rubrică să fie continuat cu prezentarea altor case și locuri istorice din Iași.

² În lucrarea Max Vexler, *luptător și martir* datorată lui M. Gh. Bujor (lucrarea care va fi publicată anul acesta în colecția „Evocări” cu ocazia centenarului nașterii lui Max Vexler), se arată: „Activitatea socialistă din anii tinereții lui Max Vexler s-a desfășurat pe de o parte, în organizațiile aflătoare pe atunci la Iași — Societatea muncitorilor și Societatea funcționarilor comerciali —, iar pe de altă parte pe calea scrisului. Această dublă activitate a depus-o în tot cursul vieții sale”.

³ „Analele I.S.I.S.P.”, nr. 5/1968, p. 135.

⁴ „Analele I.I.P.”, nr. 4/1957, p. 227.

⁵ Cercul de studii sociale din Iași și-a reluat activitatea în anul 1902.

⁶ „Analele I.S.I.S.P.”, nr. 5/1967, p. 116. Evocarea *Ottoi Călin* semnată de N. G. Munteanu; N. Copoiu, *Relucerea P.S.D. din România 1900—1910*, Editura Științifică, București, 1966, p. 96.

⁷ „Iașul socialist”, din 22 și 29 februarie 1920.

⁸ „Analele I.S.I.S.P.”, nr. 5/1968, p. 135.

⁹ Ideile esențiale ale conferinței au fost redată în articolul *Trecut, prezent și viitor*, publicat de Leonte Filipescu mai târziu, în ziarul „Federația” din iulie 1919.

¹⁰ Aici locuiau acum în aripa alăturată în afară de Max Vexler și dr. Ghelerter, care erau locatari mai vechi și Al. Dobrogeanu-Gherea.

¹¹ Sosirea lui I. C. Frimu la Iași în octombrie 1918, și revederea cu Gh. Niculescu Mizil, frații Tănase, Dr. Ghelerter și cu alți prieteni și tovarăși de luptă socialistă a fost emoționantă.

¹² „În scurt timp casa din strada Langa nr. 7 unde se întâlneau socialiștii a devenit neîncăpătoare. Printre primii sosiți se aflau membri Comisiei locale... Frimu a insistat asupra necesității reorganizării sindicatelor și a luptei revoluționare”.

¹³ A. Karetchi, L. Eșanu, G. Tudoran, *Iași — mărturii ale luptei revoluționare*, Iași 1969, p. 11—12.

¹⁴ Ne propunem ca într-o viitoare prezentare să reliefăm bogata activitate ce a fost desfășurată în acest loc de asemni memorabil pentru istoria mișcării muncitorești a orașului Iași.

¹⁵ Vechea școală socialistă existând pe lângă Clubul P.S.D. din oraș și-a încetat activitatea o dată cu greva generală din octombrie 1920.

¹⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 28, dosar 9324, fila 295.

¹⁷ *Ibidem*, dosar 9325, filele 8, 39—40.

¹⁸ „Spre a exemplifica cîntea și martirajul socialist, școala poartă numele neuitatului Max Vexler” („Iașul socialist” din 24 iunie 1921).

¹⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 28, dosar 9325, fila 94. Este neîndoiește faptul că numărul mare de studenți care frecventau cursurile școlii (iar unii din ei vor contribui la buna sa funcționare) se explică și prin acțiunea agitatorică desfășurată în cadrul Universității din Iași de către Timotei Marin. Cînd a fost arestat în cursul anului 1921, organele anchetatoare au consemnat: „În calitate sa de președinte al cercului studențesc a desfășurat o deosebită activitate în mișcările socialiste locale (din Iași — n.n.) la întrunirile cărora lua parte cu mulți studenți, lucrînd în același timp și în mod clandestin în legătură cu organizațiile comuniste cu care voia să facă legătura socialiștilor locali” (Arhiva Universității „Al. I. Cuza” Iași, Condica Senatului universitar pe anii 1921—1922; Analele I.S.I.S.P., nr. 5/1967, p. 112).

²⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 28, dosar 9325, filele 34, 96. De exemplu subiecte ca: *Socialism și comunism, Viața și activitatea lui J. Jaurès*, etc.

²¹ Acest comitet s-a format la Iași din inițiativa mai multor intelectuali și muncitori, prima ședință publică fiind ținută la 23 aprilie 1922. Președinte de onoare a fost ales savantul C. I. Parhon, iar ca membri de onoare au aderat prof. Traian Bratu, rectorul Universității ieșene, prof. dr. Rășcanu, prof. dr. P. Bogdan, prof. dr. Eugen Herovanu, președintele Comisiei interimare și decanul Baroului din Iași, C. R. Ghiulea

avocat și publicist, Zoe și Axsinte Frunză profesori, Leon Gheller industriaș. La prima ședință au luat parte un număr foarte mare de muncitori și intelectuali ieșeni. (Scopul și mijloacele de acțiune al Comitetului au fost prezentate opiniei publice prin comunicatul publicat în ziarul „Socialismul” din 27 aprilie 1922).

²¹ Arhivele Statului Iași, fond Parchet general al Curții de Apel Iași, u.p./1929, filele 44—45.

²² În amintirile sale tovarășul I. Niculi arată că în această casă a fost și unul din sediile Ajutorului Roșu.

²³ Sediul din str. Langa era și unul din centrele de răspîndire a presei muncitorești (Arh. C.C. al P.C.R., fond 8, mapa 5/1923, p. 209).

²⁴ Textul plăcii este următorul: „În această clădire, între anii 1918—1933 a fost sediul Comisiei locale a Sindicatelor”.